

Današnja katedrala je istina građevina iz XIII vijeka, ali je zastalno na istom mjestu postojala crkva iz vremena prije doseobe Hrvata. Bizantinski pisac car Konstantin Porfirogenet (X v.) ovako opisuje stolnu crkvu sv. Stošije u Zadru: „Crkva sv. Stošije je dugoljasta građevina, sjeća na hal-kopratsku crkvu (u Carigradu), sa zelenkastim i bijelim stubovima, puna starinskih slikarija na drvetu, a pōd joj je od divna mozaika.“ Sav taj sjaj, mozaik i slikarije, koje se k tome u X vijeku nazivlju „starinskim“, nikako ne pristaju crkvi, koja bi bila podignuta u vrijeme IX ili X vijeka, pa nas sili na nagađanje, da je u vrijeme cara Porfirogeneta bila u Zadru još sačuvana crkva iz vremena cvata rimske Dalmacije, VI vijeka. Još jedan detalj potvrđuje ovo nagađanje. Srednji brod je u crkvama bazilikalnog tipa obično samo dva puta toliko širok koliko pojedini pobočni brod crkve. U Zadru naprotiv srednji brod je gotovo tri puta toliko širok koliko pojedini pobočni brod. To je rijetka osebina starokršćanskih crkava u Akvileji i crkava u rimskoj Dalmaciji nastalih pod utjecajem Akvileje u starokršćansko doba. Kada je u XI vijeku iz temelja bila građena nova katedrala u Zadru, ostavljena joj je ista širina srednjeg broda; i ova je srednjevjekovna katedrala bila uništena od križara vođenih od mletačkog dužda Henrika Dandola god. 1202; ali je konačna pregradnja katedrale u XIII vijeku sačuvala staru apsidu i s njom davnju osebinu veoma širokog srednjeg broda. Svi ovi momenti, koji govore za egzistenciju prvotne katedrale u starokršćansko doba, potvrđuju ujedno starokršćansko podrijetlo krstionice, koja se je izravno otvarala na sjevernoj strani u južni brod katedrale.

Cecchelli, dobar poznavalac rane srednjevjekovne umjetnosti u Italiji, se je ipak u najnovije doba izrazio protiv datiranja krstionice u VI vijek a za IX vijek, i to zbog toga što je ona na višem niveau-u negoli katedrala koja je prvotno bila građena u VI vijeku (C. Cecchelli, *Zara*, 1932 24). Međutim njegov razlog ne stoji, jer je i u starokršćanskoj Saloni krstionica gradske katedrale bila na višem niveau-u negoli s njom izravno spojena crkva.

Iveković u svojoj radnji stavlja međutim u VI vijek ne samo krstionicu nego i nedaleku okruglu crkvu sv. Donata. On u tome slijedi raniju tvrdnju prof. Bruna Berse i L. Jelića (*Bullettino dalmato* 1912, *Contributo* ecc. 104). Jelić se pri tome pozivlje na sličnost sv. Donata sa Petrovom crkvom u Novom Pazaru navodno iz VI vijeka. Međutim je to poznata crkva sv. Petra u Rasu, jedini preostatak prednjemaničke srednjevjekovne Srbije, a nikakva starokršćanska zgrada. Što se pak tiče tvrdnje prof. B. Berse o gradnji Sv. Donata u VI vijeku, ja sam još god. 1922 u „Vjesniku za arheologiju i historiju dalmatinsku“ na str. 149—52 iznio mnoge razloge za neodrživost ove teze i ispravnost davne tradicije po kojoj je srednjevjekovnu rotundu u Zadru podigao biskup Donat početkom IX vijeka.

Iveković postavlja u VI vijek također crkvu sv. Uršule u Zadru, koje su temelji bili otkopani u drugoj polovici prošloga vijeka, te sv. Trojicu koja strši bez krova u splitskom polju. Za Sv. Trojicu Iveković tvrdi, da je ne samo iz istoga vremena kao zadarska krstionica, nego građena od istoga majstora. Ove dvije crkve su međutim iz vremena hrvatske narodne dinastije i sa krstionicom u Zadru imaju samo neku